

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ – АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК КЕПІЛІ

Дәрмен СМАЙЫЛ,

*баспа ісі және дизайн
кафедрасының аға оқытушысы*

Бүгінгі таңда Қазақстандағы медиа кеңістікке елдегі халықтың көпшілігін құрайтын қазақ жұртшылығы шешуші түрде әсер етіп отыр деу қиын. Біз заңдық тұрғыдан тәуелсіз мемлекет болып есептелсек те, ақпараттық тұрғыдан тап сондай егеменді ел ретінде қалыптасқан жоқпыз. Өйткені, біздегі билік пен бизнес тарапынан бірінші кезекте назар аударылатын БАҚ – орыс тілді БАҚ.

Демократиялық мемлекеттік құрылым қағидасы бойынша, елде ұйымдасқан негіздегі үш сектор болуы тиіс: біріншісі – билік, екіншісі – бизнес, үшіншісі – қоғамдық немесе үкіметтік емес ұйымдар не құрылымдар. Қазірде демократиялық қоғам және мемлекет құру жолына түстік деп жатырмыз. Яғни, бізде осы үш сектордың үшеуі де бар. Өкініштісі сол, оның шешуші маңызы бар алғашқы екеуі билік пен бизнес қазақ тіліндегі ақпаратты қажет етпейді. Билік өзіне қажетті бүкіл мәлімет пен құжаттарды алдымен орыс тілдік негізде алады және дайындайды. Қазақ тіліндегісі тек аударма ғана.

Көптеген елдер сақтанып жүрген “Тіл

агрессиясы” мен ”Мәдени агрессия” ұғымдары Қазақстанды да айналып өткен жоқ. Қазақ тілін дамытуға соңғы кезде көңіл бөліне бастағанымен орыс тілінің өктемдігі күшінде тұр.

Демек, көп векторлы саясат жүргізіп, ұлттар мен ұлыстардың бірлігін сақтап отырған елімізде журналистер қоғамдағы өткір мәселелерге қалам сілтер алдында саясаттың ара салмағын саралап барып, мемлекет мүддесін ескеруі қажет-ақ /1/.

Бұл мәселе еліміздің ақпараттық қауіпсіздігін әшкерелейді. Өйткені, Қазақстанда ақпараттық қоғам қалыптастыруда тіл мәселесі әлі күнге дейін шетқақпай көріп келеді. Айталық шетелдің ақпараттық қоғамынан мысал келтіргенімізде онда тілге қатысты қандай да бір күрделілік жоқтың қасы. Ал қазақ ақпараттық қоғамындағы ең бірінші мәселе – осы тіл мәселесі екенін айта кетуіміз керек. Себебі, ақпараттық-инновациялық технологияларды жүзеге асыруда Қазақстанда мемлекеттік тілді техниканың тіліне айналдыру мәселесі әлі күнге дейін кемшін қалып отыр. Бұл мемлекет жүзеге асырып отырған «Электронды үкімет», «ҚазСат» секілді ірі ақпараттық коммуникациялық технологияларды дамыту жобаларында да, Интернет, мобилді салаларда да тыс қалып келе жатқан мәселе.

Ақпараттық қауіпсіздік – мемлекеттік қауіпсіздікпен пара-пар екенін ескерсек, еліміз осы мәселелерді алдыға шығарып, мемлекеттік тілді техника мен технологияның тіліне айналдыруды ойластыру қажет. Ақпараттық қоғамды қалыптастыруда қарапайым азаматтардың өздеріне қажетті ақпараттармен қамтамасыз етілуінде де қазақ тілінің мәселесі бірінші кезекте қарастырылғаны жөн. Бұл бір жағынан әлемдік «ақпарат майданында» өз қауіпсіздігімізді құнттау үшін де қажет.

Қазіргі шетелдердің ақпарат жүйесінде «Жұлдызды соғыс» деген терминнің пайда болуы тегін емес. Француз зерттеушісі Жозе Фрэнш «Шығыс пен Батыс арасындағы «жұлдызды соғыс» «образдар соғысына» айналды. Оның негізгі қаруы ядролық қарудан гөрі өзінің әсер етуі жағынан көп тиімді аудиокөрініс құралдары болды», деп жазады. Шын мәнінде осындай ақпаратты «соғыс» қазір де жүріп жатыр. Ол космостық телевизия байланыстары, спутниктік жүйелер көмегімен жүргізіліп, хабарлары радиотеледидар бағдарламалары арқылы таратылады /2/.

Ақпараттық қауіпсіздік – мемлекеттік ақпараттық ресурстардың, сондай-ақ ақпарат саласында жеке адамның құқықтары мен қоғам мүдделері қорғалуының жай-күйі. Ақпаратты

қорғау – ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған шаралар кешені. Тәжірибе жүзінде ақпаратты қорғау деп деректерді енгізу, сақтау, өңдеу және тасымалдау үшін қолданылатын ақпарат пен қорлардың тұтастығын, қол жеткізулік оңтайлылығын және керек болса, жасырындылығын қолдауды түсінеді. Сонымен, ақпаратты қорғау – ақпараттың сыртқа кетуінің, оны ұрлаудың, жоғалтудың, рұқсатсыз жоюдың, өзгертудің, маңызына тимей түрлендірудің, рұқсатсыз көшірмесін жасаудың, бұғаттаудың алдын алу үшін жүргізілетін шаралар кешені. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету қойылатын шектеулерді қанағаттандыруға бағытталған ұйымдастырушылық, бағдарламалық және техникалық әдістер мен құралдардан тұрады.

Ақпараттық қауіпсіздік жүйесін қалыптастыру кешенді мәселе болып табылады. Оны шешу үшін заңнамалық, ұйымдастырушылық, бағдарламалық, техникалық шаралар қажет.

Соның ішінде, ақпараттық қауіпсіздікте ең алдымен мемлекеттік тіл мәселесін алға қоятын болсақ, бұл ақпараттық қана емес, мемлекеттік қауіпсіздік мәселесінде де көптеген күрделіліктердің шешілуін қамтамасыз етпек. Мұнда дербестік, егеменді психология, бәрі-бәрі жатыр.

Ұлттың басты белгісі – тіл. Алғашында адамдардың бір-бірімен қатынас құралы ретінде пайда болған тіл дами келе ұлттың аса маңызды көрсеткішіне айналды. Тіліне қарап, ол елдің қаншалықты дәрежеде екенін байқауға болады. Тілі еркін ел – тәуелсіз ел. Тіл шұбарлығы - әлі де бодандықтан шыға алмай жатқандықтың бір белгісі. Тіл – ұлт өмірінің аса маңызды бөлігі. Тіл дегеніміз – ұлт, ұлт дегеніміз – тіл. Тілсіз мылқау ұлт болмайды, тілі құрыса, артынан ұлты да жойылады. Өмір дегеніміз, күрес дейтін болсақ, тіл майданындағы қарусыз майданда қаншама тілдер жеңіліс тауып, онымен бірге ұлты да тарих сахнасын тастап шығып жатыр. Ұлттың болашағы оның тілінің тағдырына тікелей байланысты десек, әрбір ұлт алдымен тілін, сол тілдегі рухани құндылықтарын көзінің қарашығындай сақтай білу керек. Тіл тағдыры – ұлттың ұлт болып өмір сүруінің, ұлт болашағының мәселесі. Сондықтан да, ұлт зиялылары осы мәселеге назарды ұдайы аударып отырған. Осы орайда, біз олардан әлі де үйренуіміз керек сияқты.

Қазағым, елім-ұлттым деп зарлап өткен, сол жолда құрбан болған алашшыл азаматтардың барлығы да «алдымен тіл, тіл» деп өткен. Солардың бірі – Мағжан: «Тіл әрбір адамға қандай қымбат болса, әрине, ұлт үшін де қымбат. Тілсіз

ұлт, тілінен айрылған ұлт болып жасай алмақ емес. Ондай ұлт құрымақ. Ұлттың ұлт болуы үшін бірінші шарт – тілі болу. Ұлттың тілі кеми бастауы ұлттың құри бастағанын көрсетеді. Ұлтқа тілінен қымбат нәрсе болмасқа тиісті...

Бір ұлттың тілінде сол ұлттың сыры, тарихы, тұрмысы, мінезі айнадай көрініп тұрады. Қазақ тілінде қазақтың сайран даласы, біресе, желсіз түндей тымық, біресе, құйындай екпінді тарихы, сары далада үдере көшкен тұрмысы, аспайтын, саппайтын, сабырлы мінезі – көрініп тұр. Қазақтың сары даласы кең, тілі де бай. Осы күнгі түрік тілдерінің ішінде қазақ тілінен бай, орамды тіл жоқ» /3/ – деп, ұлт өміріндегі тілдің аса маңызды орнына назар аудара отырып, қазақ халқының болашағы – тілі туралы ойлануды әрбір азаматқа ескерткен сияқты.

Ұлттық тілге қырын қараған кеңестік кезеңде жасаған Ғ.Мүсірепов те былай дейді: «Қай халықтың болса да қоғамдық өсу-өркендеу жолында көтеріле алған биігі мәңгілік болып ана тілінде сақталып отырады. Қай халықтың болса да ақыл-ой тереңдігі, сана-сезім сергектігі көп салалармен тармақтана, мольға келіп, тағы да сол ана тілінің алтын қорына қосыла береді. Ана тілі қорлана береді, ажарлана береді. Қай халықтың болса да басынан өткен дәуірлері, қилы-қилы кезеңдері ана тілінде із қалдырмай өте алмайды. Ана тілі ғасырлар бойында жасала береді. Тіл диалектикасы – жасаған сайын жасара беруінде. Ана тілі дегеніміз – сол тілді жасаған, жасап келе жатқан халықтың мәңгілігінің мәңгілік мәселесі. Ана тілін тек өгей ұлдары ғана менсінбейді, солар ғана аяққа басады» /4/. Тілдің ұлт өміріндегі маңызы, құдіреті жайлы толғанбаған қаламгер, қоғам қайраткері жоқ шығар, сірә. Өйткені, қоғамдық өмірдегі аса маңызды әлеуметтік күрделіліктерді жүзеге асыру ұлт мәселесін, яғни, оның тілі жайын шешуден басталады. Тіл мәселесі дұрыс шешілмеген жерде тыныштық болмайды.

Тіл мәселесіне тек қазақ зиялылары ғана емес, басқа ұлттардың оқығандары да ұдайы көңіл бөліп отырған. Бұл ретте қазақ ұлтшылдары айтқандарының басқа ұлт өкілдері айтқан пікірлермен үндес шығып жататындығын аңғару қиын емес. Демек, тіл мәселесі – тек қазақтың ғана емес, әлемдік мәселе. Орыстың педогог жазушысы К.Д.Ушинскийдің пікіріне құлақ тосайық: «Ана тілі – халықтың өткен ұрпағын, қазіргі және келешек ұрпағын бір тұтастық, мызғымас бірлік, ажырамас туыстық жағдайда мәңгілік біріктіретін ең сенімді құрал. Ана тіліміз арқылы ғана біз халқымызды, Отанымызды танып, білеміз, халық рухының сарқылмас бастауы да сонда жатыр.

Ел-жұртымызды, туған жерімізді, оның өзен-көлдерін, оның бораны мен найзағайын ана тіліміз арқылы ғана қабылдап, соларға деген перзенттік махаббатымызды жеткіземіз» /5/. Бұл пікірді басқа ұлттың өкілі емес, қазақ айтып отырғандай әсер етеді. Демек, ұлы ойлар, ұлы мақсаттар бір ғана халыққа қызмет етіп қоймай, басқалардың да кәдесіне жарап отыруы өміршең заңдылық сияқты. Бұдан барлық ұлттардың да алдына қойған мақсаттарының бірдейлігі, бұл мақсаттарына жетуі үшін халықаралық, ұлтаралық келісімдерге барудың аса қажеттілігі көрінеді. Олай болмаған жағдайларда ұлтаралық қақтығыстар туындап, халықтардың өсіп-өркендеуіне айтарлықтай кедергілер келтіретіні тағы да анық.

Жалпы, қазақтілінің қазақ жерінде мемлекеттік тіл болуы үшін күрес өткен ғасырдың жиырма-сыншы жылдары Қазақ Автономиялы республикасы құрылғаннан бері жүріп келеді. Ол кезде де қазақ тілі мемлекеттік тіл болатын. Бірақ Кеңестер одағында мемлекеттік орыс тілі болғандықтан да оған бағынатын Қазақстанда қазақ тілі ресми түрде мемлекеттік тіл деп саналғанымен де, орыстандыру саясатының салдарынан орыс тілінің табанында тапталып жатты. «Түрі ұлттық, мазмұны социалистік мәдениет» жасау жолында қазақ тілі шала күй кешті. Сол қарқынмен кете бергенде енді бір отыз-қырық жылдың о жақ, бұ жағында қазақ тілі қолданудан шығып, өлі тілдердің біріне айналу қаупі де бар еді.

Тәуелсіздік алғалы бері де тіліміздің қарыштап кеткені де шамалы болып тұр. «Баяғы жартас, бір жартас» сол күйінде. Саяси тұрғыдан тәуелсіздік алғанымызбен де, тіліміз әлі бұғаудан босана алмай жатыр. Мұның басты себебі неде? Басты себеп, біздің әлі де ұлт ретінде ұлттық сана-сезіміміздің төмендігінде, билік басындағылардың ұлт тағдыры үшін аса маңызды осы бір мәселеге лайықты мән бермегендігінде жатыр.

Тіл – адам баласының ғана емес, ұлттың, халықтың, қоғамның болмысын көрсететін құбылыс. Адамзаттық құндылықтар қатарында тіл ғылымнан да, мәдениет пен өнерден де бұрын аталады. Ғылым да, мәдениет те, өнер де, материалдық игіліктер де, саясат та тілдің қатысуымен жасалады. Тіл адамның жан-дүниесіне өлшеусіз әсер ете алатын құдіретті саяси тетік ретінде ертеден-ақ пайдаланылған. Ахмет Байтұрсынов: «Тіл – адамның адамдық белгісінің зоры, жұмсайтын қаруының бірі» /6/ - деп атаған.

Сондықтан, мемлекеттік тіл мәселесі ақпараттық қоғамды қалыптастыруда, ақпараттық қауіпсіздікті арттыруда басты әсер етуші фактор ретінде қарастырылу керек. Бұл ұлттық әрі

мемлекеттік қауіпсіздіктің ең негізгі ұстыны. Сонымен қатар, мемлекеттік тіл ақпараттық қауіпсіздікте басты орын алатын ынтымақ құралы да болып қалмақ. Өйткені, Елбасымыз айтқандай «Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру - Қазақстан Республикасының әрбір азаматының парызы болып табылады» /7/.

Бұл ана тіліміздің унитарлы Қазақстан мемлекетінде тұратын 140-тан астам ұлыс пен этнос өкілінің басын ұйыстыруға қабілетті екенін ашып айтқан Елбасымыздың байсалды да дәлелді пікірі әрі жүргізіп отырған саясаты.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев биылғы Қазақстан халқына арнаған «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз!» атты Жолдауында «2017 жылы мемлекеттік тілді меңгерген қазақстандықтардың саны кем дегенде 80 пайызға жетеді. Ал 2020 жылға қарай кем дегенде 95 пайыз болады. Он жылдан кейін мектеп бітірушілердің 100 пайызы мемлекеттік тілді меңгереді» /8/ - деп

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі болып табылатын қазақ тілінің қолданылу аясын кеңейту мәселесіне ерекше мән беріп, ана тілімізге қолдау көрсетіп, тіл жанашырларын бір серпілтіп тастағаны белгілі. Бұл ҚР Президентінің мемлекеттік тілге деген салмақты да сабырлы көзқарасы әрі ұстанымын айғақтайды.

Сонымен қатар, тілдің қолдану аясын кеңейту үшін барлық қызмет орындарында ана тілінде сөйлеуді дамыту керектігін айтқан Елбасы, ағылшын тілін меңгеруді де басты назарда ұстауды ескертті. Бұл дегеніміз бір шегінен жаһандану дәуіріне деген Қазақстанның нақты қадамдарын айқындайды. Ал бұл бағытта ұлттық иммунитетті де естен шығармағанымыз абзал. Ал оған иммунитетті қалыптастыратын бірден-бір фактор – мемлекеттік тіл болмақ. Яғни, мемлекеттік тіл мәселесін ақпараттық қауіпсіздік деңгейінде ғана емес, ұлттық қауіпсіздік дәрежесінде қарастыруымыз керек деген сөз.

1. Қожабергенова Б. ҚазҰУ Хабаршысы. //Журналистика сериясы. 2007 №2 (23), 29-32 беттер.
2. Омашев Н.О. Ақпарат әлемі. 1-том. Алматы: – Қазғұрт, 2006, 18-216б.
3. Жұмабаев М. Шығармалар. Үш томдық. 2-3 том. Алматы: Білім, - 1996, - 290 б.
4. Мүсірепов Ф. Күнделік. Алматы: -1997, 248-249 б.б.
5. Ысқақұлы Д. Ұлттың ұлы қазынасы. //Жұлдыз, №8, - 2007, - 23-24 б.б.
6. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы, Алматы: Ана тілі, - 1992, - 141 б.
7. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында» атты Қазақстан халқына жолдауы. Астана, 2005.
8. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз!» атты Қазақстан халқына жолдауы. Астана, 2011.

